14

אלון

האלון נזכר בתנ"ך כמה פעמים (בראשית יב ו; שופטים ט ו; עמוס ב ט ועוד), כעץ גדול, חסון ובולט לעין.[1] במשנה נזכר האלון פעם אחת בהקשר של דיני הטומאה, בדיון על פריו של האלון, שהילדים עושים ממנו כלי קיבול (כלים יז טו). עוד נזכר בתוספתא פעמיים (מנחות ט יד; כלים ז ז) ובספרא פעם אחת (ויקרא נדבה ו).

הזיהויים

▪ **אלון** (*Querus*) - עם האלון נמנים מיני עצים רבים וחשובים בחצי הכדור הצפוני, באזורים הממוזגים ובאזור הים-תיכוני. בארץ מצויים כמה מיני אלון - חלקם רק ברכס חרמון. המין הנפוץ בארץ הוא **אלון מצוי** (*Q. calliprinos*). זהו עץ הבר הנפוץ בארץ, ומהווה את המרכיב החשוב ביותר של החורש הים-תיכוני. מצוי בגולן, בגליל, בכרמל, בשומרון וביהודה. כך זוהה האלון אצל רוב הפרשנים - בירושלמי, אצל רש"י (ברוב המקומות), בספר תולדות בן סירא, אצל רמב"ם ותנחום הירושלמי, בספר המליצה ובתפא"י.[2] אצל כולם אין התייחסות למין מסוים, אך מסתבר שבירושלמי ואצל רמב"ם ותנחום הירושלמי הכוונה היא לאלון המצוי.[3]

אלון מצוי

אלה ארצישראלית

▪ **אלה ארץ-ישראלית** (*Pistacia palaestina*) - מעצי החורש הנפוצים בארץ, יחד עם האלון המצוי. נפוץ כעץ קטן או כשיח גדול, אך כאשר אינו סובל מכריתה

ורעייה עשוי להתפתח לעץ גדול בעל נוף רחב. זהו הזיהוי המופיע בבבלי.[4]

- **בוקיצה שעירה** (*Ulmus minor*) - נקרא גם **אולמוס שעיר**. עץ גבוה, הנפוץ בכל רחבי אירופה ונדיר בארץ. מקובל כעץ נוי. כך זיהה רש"י במקום אחד.[5]

בוקיצה שעירה

- **אשוח כסוף** (*Abies alba*) - עץ מחט הנפוץ באזורים הרריים באירופה. כך זיהה רבנו גרשום.[6]

אשוח כסוף

- **אורן** (*Pinus*) - סוג המונה מינים רבים של עצי מחט, הנפוצים בחצי הכדור הצפוני. בארץ נפוץ המין אורן ירושלים (*Pinus halepensis*), בדרך כלל כעץ נטוע, אך במקומות מסוימים כחלק מן הצומח הטבעי. כך במכלל המשנה, ללא התייחסות למין ספציפי.[7]

עיון

כל הזיהויים המובאים כאן הינם **עצים גדולים, או שלכל הפחות מסוגלים להגיע בתנאים טובים לממדים גדולים**. תכונותיו של האלון כעץ גדול וחסון נזכרות בתנ"ך - לדוגמה (עמוס ב ט): וחסון הוא כאלונים.

כמה מן הפרשנים זיהו באותו האופן את האלון והאלה - כך בבבלי, אצל רבנו גרשום ורש"י (כפי שזיהה במקום אחד את אלון), אצל רמב"ם ותנחום הירושלמי, וכן בתפא"י. מסתבר שהדבר קשור הן בדמיון בין השמות, והן בתכונותיהם הנזכרות, כאמור,

במקומות שונים בתנ"ך.[8] זאת, אף על פי ששני השמות נזכרים לא אחת זה לצד זה ומכאן שהם עצים שונים, לכאורה.

הזיהוי עם מיני האלון מקובל גם על החוקרים.[9]

אורן ירושלים

הערות:

1. על זיהוי האלון בפרשנות התנ"ך ראה בהרחבה **עמר, מקרא**, עמ' 81-83.
2. **ירושלמי** (כתובות ז ה"י ל): *אלונים בלוטים* > בלוט, בלוטא (ארמית נוצרית ארץ ישראלית)=*Quercus* (**שולטהס, לקסיקון**, עמ' 26); **רש"י** (פסחים עד ע"א): *יישנא, שהוא קשה*; (קידושין מז ע"א, ודומה לו חולין יב ע"ב): *אלון גלנט בלע"ז והוא מאכל חזיר יער ובלשון אשכנז אייכל וגם בני אדם אוכלין וצולין אותם באש כמו ערמונים* (מנחות סג ע"א, ודומה לו בפירושו לתרי עשר הושע ד יג, עמוס ב ט): *בלוטי גלנץ הגדילים באלונים שקורין קיישנא כדמתרגמינן (ישעיהו ו) כאלה וכאלון כבוטמא וכבלוטא* > chesne, yesne (צר. עתיקה)=chêne (צר.); glant, glanz (צר. עתיקה)=gland (צר.); eichel (גר.) - כל אלו הוראתם Quercus (עץ האלון ופריו - בלוט. **דרמשטטר ובלונדהיים**, עמ' 25, ע' 199; **שם**, עמ' 84, ע' 607, **שם**, עמ' 76, ע' 548; **שם**, עמ' 44, ע' 332; **גריימס, צרפתית**, עמ' 110; **ניקולוב, מילון**, עמ' 572, 604, ושם eichelbaum - עץ האלון. eichel הינו הפרי). **תולדות בן סירא** (עמ' 219): *אלנים מצאתי שהן גלאנדי אבל אינו ישר בעיני* > ככל הנראה כוונתו ל-ghianda, ghiando (דיאל. איט.)=*Quercus petraea* (אלון חורפי. **אוניברסיטת טרייסטה**; **רמב"ם** (כלים יז טו עמ' קסג): *בלוט* > بلوط - לעיל ערך אלה. **תנה"י** (עמ' 38, ערך 'אלן'): *אלבלוט המליצה* (שש. ד' 22): *אלון דרכת בלוט* > درخت بلوط (פר.)=*Quercus* (**סטיינגאס**, עמ' 199; **אחונדוב**, עמ' 344); **תפא"י** (כלים יז טו, בדפוסים מאוחרים): *אייכעלען* >Eiche (גר.) =*Quercus* (**ניקולוב, מילון**, עמ' 604).
3. לעיל ערך אלה.
4. **בבלי** (ב"ב פ ע"ב וט115): *אלונים בוטמי* > בטמתא, בטמי (סור.)=*Pistacia terebinthus* (**סוקולוף, ברוקלמן**, עמ' 139. **לעף, שמות**, עמ' 68). בעבר נחשבה *P. palaestina* לתת מין של מין זה. כיום הם נחשבים למינים נפרדים - *P. terebinthus* במערב הים התיכון ו-*P. palaestina* במזרחו.
5. **רש"י** (ראש השנה כג ע"א על דברי הבבלי *אלונים בוטמי*): *בטמי - אולמי בלעז* > לעיל ערך אלה.
6. **רגמ"ה** (ב"ב פ ע"ב-פא ע"א, על *בוטני*, כפי שגורס בבבלי, במקור שלעיל): *שפ"א* > Sap (צר. עתיקה)=sapin (צר) =*Abies* (**דרמשטטר ובלונדהיים**, עמ' 128, ע' 929). שם זה מתייחס בדרך כלל למין הנפוץ *A. alba*. בדבריו מצטט רגמ"ה גם את הפס' *תחת האלה* ואת התרגום שם *תחות בוטני*, ומסתבר שזיהה את האלה והאלון כצורות שונות של אותו השם.
7. **מכה"מ** (ב"א ד' 167, כלים יז): *כאנֵ* > كاج=*Pinus* (**חיים, מילון**, ב, עמ' 587; **אחונדוב**, עמ' 382; **מוזפריאן**, עמ' 414, ע' 5736 והלאה).
8. **ראה עמר, מקרא**, עמ' 82.
9. **פלדמן, משנה**, עמ' 233; **פליקס, צומח**, עמ' 27; **עמר, מקרא**, עמ' 81. על זיהויו של לעף - ראה לעיל ערך אלה, הערה 9.